

Knappnålslavar kontra viltvård

Jan-Olof Hermansson, Ludvika

"Viltvårdare" faller vintertid gärna aspar, för att harar och rådjur ska få ett födotillskott. Ibland händer det att man faller aspar i områden som är viktiga för den mer förbisedda lägre faunan och floran. Tack vare att man fällt en asp till viltet hittade jag den ytterst sällsynta mörkhövdade spiklaven, *Calicium adaequatum*. Lokalen, som ligger i sydvästslutningen av Kytjärnsberget i Ludvika kommun, skulle inte ha uppmärksamats som anmärkningsvärd av någon naturvårdare om inte den mörkhövdade spiklaven påträffats.

Den mörkhövdade spiklaven växte på tunna friska kvistar av en långsamväxande asp med en diameter på 14 centimeter och c:a 60 år gammal. De båda andra knappnålslavar som förekommer i aspkronorna (*Phaeocalicium*), växer nästan uteslutande på halvdöd till död bark på tunna kvistar som lätt blåser av, till skillnad från de friska kvistar där den mörkhövdade spiklaven växer.

Aspen stod i en luckig granskog. Där den nu låg hade den också en uppgift: rådjuren kalasade på de yngsta skotten. På dessa växte emellertid den mörkhövdade spiklaven. Med andra ord matade alltså viltvårdaren rådjuren med en av de sällsyntaste lavar vi har i landet! Efter ett par års resultatlöst letande efter arten på gråalar, som är dess huvudsakliga substrat, i raviner, bäckdalar och efter sjöstränder i Dalarna, upptäcker jag den alltså i detta landskap.

Här kunde historien ha tagit ett för laven lyckligt slut. Förmodligen fanns den kvar på de återstående tjugotalet asparna. Lokalen hade lätt kunnat undantagas från skogsbruksåtgärder, om viljan funnits hos det stora skogsbolaget som ägde asparna. Men en månad senare påbörjade bolaget slutavverkning. På grund av flera olyckliga omständigheter förstod jag aldrig att det fanns ett sådant hot. Virkespriset på timmer sjönk, varför det plötsligt blev aktuellt att hugga massaved, vilket i sin tur ledde till snabba ändringar i avverkningsplanerna. Därmed var hotet mot lokalen ett faktum.

Det blev en snabb uttryckning för att rädda den mörkhövdade spiklaven, men ändå för sent. En tredjedel av asparna hade hunnit fällas, liksom en stor del av granskogen omkring dem. Det stora bolaget gick med på att lämna granarna kring de återstående asparna, en c:a 50-årig granskog. Det måste betonas att avverkningsarealen var förhållandevis liten, omkring 1,5 ha. Vindexponeringen kommer tyvärr att öka på de kvarvarande asparna.

Min teori är att arten finns på just denna lokal tack vare den luckiga granskogen, vilken åstadkommer en balans mellan ljus, skugga och fukt. Terrängformen skyddar troligen också sluttningen från de förhärskande vindarna. Trots ett sydvästexponerat läge är nog luftfuktigheten högre än man kan tro, om än inte så extrem som floravårdsboken anger som krav för arten. Förhoppningsvis kan den mörkhövdade spiklaven trots allt fortleva på lokalen. Räddningen skulle då vara den måttliga hyggesarealen och att de lämnade träden står kvar efter kommande blåsvädersdagar. Dessutom finns aspar kvar i den intilliggande barrblandskogen.

Den lärdom vi kan dra av detta är att skogsbruket måste lämna alla aspar i alla lägen för att alla ekologiska nischer och habitat skall kunna täckas in. Naturligtvis måste också hela eller nästan hela trädvegetationen ingå i aspbestånden, så att uttorkningseffekterna undviks.

Kvistarna från aspkrönorna med den mörkhövdade spiklaven på ger ett bra underlag för undersökningar av artens ekologi och habitat. Detta tillfälle kunde också ge goda möjligheter att undersöka om hänsynen varit tillräcklig eller inte. Det vore mycket viktigt att få vetskap om detta. Men hur skall man då gå till väga?

Artfakta:

Den mörkhövdade spiklaven är mindre än en mm hög, med ett ljusbrunt-beige skaft och mörkare brunt eller svart huvud. Den förekommer nästan uteslutande på tunna kvistar av gråal.

När Floravård i skogsbruket skrevs 1984, fanns det 2 lokaler i Norrbotten och en i Gästrikland. Idag är arten känd från c:a 100 lokaler utefter Stora Lule älv. Endast på lokalen i Gästrikland är arten känd från asp. I Norrbotten är biotoperna relativt täta gråalsbestånd längs bäckar, i raviner och efter älvstränder.

Den mörkhövdade spiklaven anses som akut hotad i hela landet - hotkate-gori 1.

